

В.М. Бредіхін, Н.В. Янченко, І.Ю. Мокрицька

Харківський національний університет будівництва та архітектури, Україна

ОСНОВНІ ЗАСОБИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

У статті розглянуто сутність основних засобів та їх структуру. Окреслено об'єкти та виявлено фактори, які на них впливають. Досліджено показники, що характеризують забезпеченість підприємства, стан та ефективність використання основних засобів. Проаналізовано теоретичні аспекти ефективної експлуатації та напрямки підвищення на різних етапах життєвого циклу. Викладено алгоритм аналізу основних засобів на підприємстві.

Ключові слова: основні засоби, показники, ефективність, структура, об'єкти, використання, чинники, аналіз, активи.

Постановка проблеми

Ринкова економіка уявляє собою конкурентне середовище між різними підприємствами. Тому в залежності від того як ефективно та раціонально підприємство розпоряджатиметься своїми наявними ресурсами, буде визначатися його місце в конкурентній боротьбі.

З розвитком ринкових відносин перед підприємствами постає проблема щодо підвищення відповідальності за результати своєї діяльності, яке, в свою чергу, залежить від стану основних засобів. Оскільки вони є фундаментом виробництва будь-якої продукції, тоді їх фізичний та моральний стан, як зазначається, є невід'ємною частиною у житті компанії.

На сьогоднішній день, забезпечення необхідними основними засобами (ОЗ) – є важливим аспектом для успішного функціонування будь-якого підприємства аби його виробнича діяльність була на достатньо високому рівні. Також за їх допомогою компанія має можливість збільшити обсяг виробництва продукції, від чого в подальшому будуть залежати рівень успішності та рентабельність.

Аналіз використання основних засобів дає змогу підприємствам визначити загальний стан виробничої потужності фірми. Тому підприємства зацікавлені в підвищенні рівня ефективності використання основних засобів, оскільки вони напряму впливають на виробничо-господарську діяльність та фінансовий стан в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблему ефективності використання основних засобів досліджували у різних сферах національного господарства розглядаються у працях вітчизняних та зарубіжних вчених: Мішура В.,

Спіцин А. [8], Шарманська В.М., Вітюк В.В. [10], Борисюк І.О., Ткаченко І.І. [2], Бойко В.М. [1], Гнатенко Є.П. [4], Любий І.І. [7], Іванюшко Р.В., Романів С.Р. [5], Луцький Є.В. [6] та ін. Шляхом збільшення обсягу речових факторів виробництва збільшилась і потреба в розширенні кількості основних фондів та їх відповідності згідно вимог кожного підприємства. Всі компанії в сучасних умовах господарювання стежать за рівнем ефективного функціонування, яке можна досягти шляхом відстежування діяльності та справності ОЗ.

Мета статті

Визначення сутності основних засобів, їх структури та дослідження ефективності їх використання. Виявлення напрямків підвищення раціонального використання ОЗ в процесі виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження

Безперечно для того, щоб відбувалося нормальне функціонування підприємства, необхідна наявність відповідних ресурсів та їх джерел. В умовах сучасної економіки вивчення питання основних засобів підприємства є важливим аспектом, оскільки саме вони складають основу матеріально-технічної бази. Також від цієї економічної категорії залежить рівень продуктивних сил, які, в свою чергу, визначають економічний потенціал підприємства та суспільства в цілому.

Основні засоби – сукупність засобів праці, які функціонують у сфері матеріального виробництва в незмінній натуральній формі протягом тривалого часу та переносять свою вартість на заново створений продукт частинами в міру їх зношення [1]. Дані активи включають в себе такі структурні елементи:

– основні нематеріальні активи (земельні ділянки, капітальні затрати на поліпшення земель, будинки, споруди, передавальні пристрої, машини та обладнання, транспортні засоби, інструменти, прилади, інвентар, робоча і продуктивна худоба, багаторічні насадження та інші ОЗ);

– необоротні матеріальні активи (бібліотечні фонди, малоцінні необоротні матеріальні активи, тимчасові споруди, природні ресурси, інвентарна тара, предмети прокату тощо);

– незавершені капітальні інвестиції.

Як підвид та складова необоротних активів відповідають всім законодавчо визначеним ознакам необоротних активів, проте від інших складових їх відрізняє матеріально форма, стан, що характеризується придатністю до експлуатації, відсутністю біологічних перевезень [8].

Це довгострокові матеріальні цінності, які підприємства використовують у своїй повсякденній діяльності для отримання прибутку. Важливим моментом та їх особливістю являється те, що вони не конвертуються в готівкові кошти впродовж першого року, після того як їх придбали. Активами вони стають лише з моменту введення підприємством їх в експлуатацію.

Компанії, як правило, інвестують свої кошти в основні засоби з метою оновлення їх складу та структури, отримання орендної плати за їх експлуатацію, використовувати в звичайній виробничій діяльності та розширення виробництва

товарів або надання послуг. Оновлення основних засобів здійснюється у формі їх заміни більш досконалими і ефективними, реконструкції і модернізації окремих груп і видів [10]. Як результат це сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності підприємства, а також наявність та використання більш сучасних засобів праці, що вплине на сам процес відтворення.

Економічна ефективність виробництва існує на різних рівнях та може визначатися як на міжнародному, так і на галузевому рівні, а також на рівні окремого підприємства. Результатом економічної ефективності є співвідношення між ресурсами та результатами виробництва. При цьому слід розрізняти такі види співвідношення, як

а) ресурси і результати, виражені у вартісній формі;

б) ресурси – у вартісній, а результати – у натуральній формі;

в) ресурси – у натуральній, а результати – у вартісній формі. [6].

Рациональне використання основних засобів підприємства сприяє покращенню всіх техніко-економічних показників, у тому числі – збільшенню випуску продукції, зниженню її собівартості, трудомісткості виготовлення [4].

Відповідно до п. 7 П(С)БО 7, одиницею обліку ОЗ є об'єкт основних засобів [9]. До об'єктів основних засобів належать (Рис.1):

	закінчений пристрій з усіма пристосуваннями та приладдям до нього;
	конструктивно відокремлений предмет, призначений для виконання певних самостійних функцій;
	відокремлений комплекс конструктивно з'єднаних предметів однакового чи різного призначення, що мають для їх обслуговування загальні пристосування, приладдя, керування та єдиний фундамент, унаслідок чого кожен предмет може виконувати свої функції, а комплекс — певну роботу лише в складі комплексу, а не самостійно;
	інший актив, який відповідає визначенню основних засобів, або частина такого активу, що контролюється підприємством/установою.

Рис. 1. Об'єкти основних засобів

На успішне управління цими активами впливає багато чинників як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, серед яких основними є: особливості умов виробництва, специфіка господарської діяльності та кінцевий результат [5]. В залежності

від цього на структуру, динаміку та обсяг основних засобів впливають фактори, наведені на рис. 2. Від них залежать якість, повнота та своєчасність виконання робіт, обсяг виробництва продукції і фінансовий стан підприємства в цілому.

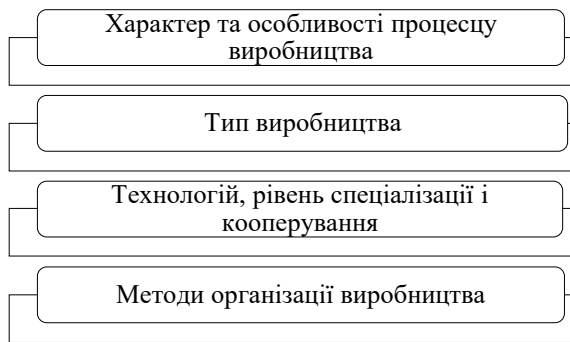

Рис.2. Фактори, які впливають на ОЗ

Виходячи з рис. 2 можна сказати, що в залежності від першої категорії виробництво основними засобами буває неперервне та дискретне. За типом виробництва ОЗ поділяються на масове, серійне та одиничне. Зміна структури відбувається під впливом механізації чи автоматизації виробництва та впровадження нових технологій.

При управлінні однією з головних умов, для підвищення ефективності відтворювальних процесів необхідно звертати увагу на оптимальність строків та умови експлуатації основних фондів (перед усім активної частини) відповідно до їх первинного технологічного призначення. При цьому як скорочення, так і збільшення періоду експлуатації по-різному впливає на ефективність відтворення і використання знарядь праці.

Чим менший термін експлуатації, тим швидше відбувається їх оновлення. Це впливає на зменшення рівня техніко-економічного старіння, підвищення загального технічного рівня і як результат – забезпечення зростання продуктивності праці та зниження ремонтно-експлуатаційних витрат. Проте, збільшення строку експлуатації дає змогу зменшити обсяг витрати на щорічну заміну устаткування та збільшити використання інвестиційних ресурсів для розширеного відтворення.

Через те, що основні фонди експлуатуються тривалий час, вони поступово втрачають свою вартість за рахунок фізичного зносу. Тому перенесення вартості основних фондів на продукцію, що виготовляється, виконувати роботи, надавати послуги відбувається за рахунок нарахування амортизації. Тут слід звернути увагу на цільове використання амортизаційних потоків, які формуються в результаті виробничої діяльності [2].

Підприємство може контролювати актив лише в разі володіння правами на отримання майбутніх економічних вигід від його використання та здатності обмежувати доступ інших суб'єктів господарювання до цих економічних благ.

З метою визначення стану основних засобів на підприємстві необхідно перш за все розробити алгоритм аналізу, який має велике значення

оскільки за допомогою нього можливо досліджувати та робити висновки про стан і ефективність їх використання. Алгоритм аналізу основних засобів на підприємств складається з таких пунктів [3]:

1. Аналіз складу та структури основних засобів.
2. Аналіз потужності підприємства, відповідність її виробничій програмі підприємства.
3. Аналіз технічного стану основних засобів.
4. Аналіз руху основних виробничих засобів.
5. Аналіз економічної ефективності функціонування основних засобів.

6. Факторний аналіз ефективності використання основних засобів.

7. Підготовка висновків та проектів рішень керівництва щодо збільшення випуску продукції і фондівіддачі.

Успішне функціонування основних фондів і виробничих потужностей залежить від інтенсивних та екстенсивних факторів поліпшення їх використання [11].

Під інтенсивним фактором мається на увазі оновлення обладнання та встановлення оптимального рівня навантаження на нього. Тобто, удосконалення самої структури основних засобів, раціональне управління та організація виробництва, зниження фондомісткості, підвищення фондівіддачі та продуктивності праці (як з моральної сторони так і з матеріальної).

Екстенсивний фактор полягає в збільшенні часу експлуатації обладнання та підвищення питомої ваги в загальному складі усього виробничого устаткування.

Головною особливістю підприємства – є наявність власного майна, економічного чи оперативного управління даними основними засобами [7]. Завдяки їм створюються необхідні умови для економічної незалежності та ефективного управління бізнесом, що в подальшому забезпечить надійність і безперебійність роботи підприємства.

Раціонально побудований облік основних засобів дає можливість забезпечення режиму економії, зменшення та ліквідації невиробничих витрат.

Для визначення ефективності використання основних засобів, застосовують систему натуральних і вартісних показників, а також співвідносні оцінки темпів зростання випуску продукції і темпів зростання обсягу фондоозброєності праці та її продуктивності.

Це справляє позитивний вплив на діяльність підприємства у такому прояві, як: збільшується економічний потенціал підприємства і виробничі можливості його галузі, підвищується технічний рівень виробництва, розширюються можливості для прискорення переорієнтації підприємств на випуск

нової продукції, яка користується більш високим попитом серед споживачів, зростають темпи продуктивності та якість продукції поліпшується.

З метою оцінювання стану та ефективності експлуатації основних засобів використовуються показники, які характеризують обсяг основних засобів, темпи їх зростання за відповідні періоди, співвідношення окремих груп у загальній вартості фондів (їх структуру), визначають активну частину фондів, причини зміни їх обсягів і структури, шляхи її поліпшення.

Для аналізу ефективності використання ОЗ показники можна розділити так: узагальнюючі та конкретні. До узагальнюючих показників відносяться фондовіддача, фондомісткість та рентабельність. Конкретні показники включають в себе: коефіцієнт інтенсивного використання обладнання, коефіцієнт екстенсивного використання обладнання, коефіцієнт інтегрального використання обладнання та резерв виробничої потужності. Більш

детально показники, які характеризують стан основних фондів класифікуються за такими видами:

1. Показники забезпечення підприємства основними виробничими засобами – фондомісткість, фондоозброєність та коефіцієнт реальної вартості ОЗ у майні підприємства;

2. Показники забезпечення підприємства основними виробничими засобами – фондомісткість, фондоозброєність та коефіцієнт реальної вартості ОЗ у майні підприємства;

3. Показники стану основних виробничих засобів – коефіцієнт зносу ОЗ, коефіцієнт придатності, коефіцієнт оновлення, коефіцієнт виходу та коефіцієнт приросту основних засобів;

4. Показники ефективності використання ОЗ – фондовіддача, рентабельність ОЗ, абсолютна сума прибутку на одну гривню основних засобів.

Підвищення показників ефективності ОЗ можливо на різних життєвих циклах їх функціонування табл. 1.

Таблиця 1

Підвищення ефективності ОЗ на різних етапах виробництва

На первинному етапі життєвого циклу	На експлуатаційному етапі життєвого циклу	На ліквідаційному етапі життєвого циклу	На рівні загального виробничого процесу
<ul style="list-style-type: none"> – придбання високотехнологічних основних засобів; – своєчасне оновлення, особливо активної частини основних засобів із метою недопущення надмірного морального і фізичного зносу; – підвищення коефіцієнта оновлення основних засобів; – підвищення рівня механізації й автоматизації виробництва. 	<ul style="list-style-type: none"> – своєчасне і якісне проведення технічних оглядів поточних і капітальних ремонтів; – своєчасна переоцінка матеріальних активів 	<ul style="list-style-type: none"> – реалізація зайвого обладнання й устаткування за ліквідаційною вартістю, що переоцінена до справедливої вартості. 	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення централізації ремонтних служб, де це економічно доцільно; – вдосконалення організації виробництва і праці з метою скорочення втрат робочого часу і простоїв у роботі машин; – підвищення рівня кваліфікації персоналу; – впровадження нової техніки і прогресивної технології, енергозбереження і паливозбереження.

З метою поліпшення використання основних фондів та виробничих потужностей необхідно стежити за підвищенням їх експлуатації та навантаження; дотриманню пропорційності і змінності у роботі основних фондів (обладнання); активно виконаному процесу контролювання.

Таким чином для економічно вигідного та ефективного використання основних фондів необхідно стежити за технічним станом його обладнанням, залучати фахівців при проведенні складних ремонтів, вивчати ринок збуту та виробництва, підвищувати рівень спеціалізації виробництва, займатися модернізацією устаткування, оновлювати склад та структуру і стан

основних фондів, удосконалювати планування управління та організацію праці і виробництва, знижувати фондомісткість та підвищувати фондовіддачу.

Висновки

Надійність та якість продукції, технічний рівень забезпечення виробництва є важливим питанням в успішному управлінні ОЗ, яке в значній мірі залежить від техніки стану основних фондів підприємства та ефективного її використання в господарському обороті.

Ефективне використання основних фондів під час їх експлуатації характеризується

співвідношенням темпів росту випуску продукції та її реалізацією.

Головною ознакою підвищення рівня ефективного використання основних засобів підприємства є зростання обсягу виробництва продукції за допомогою технічних, організаційних та економічних заходів.

Основним завданням діяльності підприємств, від результату якого залежить фінансовий стан та конкурентоспроможність підприємства є вирішення питання щодо підвищення ефективності використання основних фондів. Оскільки від цього залежить збільшення обсягу виробництва майбутнє ефективного функціонування підприємства в цілому. Покращення стану основних засобів можливе тільки завдяки оновленню та проведенню техніко-технологічної інноваційної модернізації.

Література

1. Бойко В. М. Бізнес: словник-довідник / В. М. Бойко, П. Г. Вашиків. – К.: Україна. 1995. – 565 с.
2. Борисюк І. О. Резерви підвищення ефективності використання основних фондів підприємства [Електронний ресурс] / І. О. Борисюк, І. І. Ткаченко // №3 – Режим доступу до ресурсу: <http://C:/Users/%D0%AF/Downloads/435-1694-1-PB.pdf>.
3. Гнатенко Є. П. Економічний аналіз управління діяльністю підприємства / Є. П. Гнатенко. // Економічний аналіз. – 2016. – С. 99–105.
4. Гнатенко Є. П. Алгоритм аналізу основних виробничих засобів на підприємстві / Є. П. Гнатенко // Економічний аналіз. – 2016. – Том 26. – № 1. – С. 99–105.
5. Іванюшко Р. В. Основні напрямки аналізу основних засобів / Р. В. Іванюшко, С. Р. Романів. // Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія». – 2019. – С. 240–242.
6. Луцький Є. В. Вплив переоцінки основних засобів на показники ефективності використання основних засобів (на підставі підприємств, що належать до сфери управління державного концерну «Укроборонпром») / Є. В. Луцький. // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2017. – С. 126–133.
7. Любий І. І. Підвищення ефективності використання основних виробничих фондів підприємства [Електронний ресурс] / І. І. Любий. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/27374/1/%D0%9B%D1%8E%D0%B1%D0%B8%D0%B9.pdf>.
8. Мішура В. Б. Еволюція поняття, класифікація та економічна сутність основних засобів / В. Б. Мішура, А. Є. Спіцин. // Науковий вісник ДГМА. – 2017. – С. 148–154.
9. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ips.ligazakon.net/document/REG4509>.
10. Шарманська В. М. Аналіз забезпеченості підприємства основними засобами та ефективності їх використання / В. М. Шарманська, В. В. Вітюк. //

Молодий вчений. – 2018. – С. 550–552.

11. http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_076.pdf

References

1. Boyko V.M. Business: dictionary-reference book / V.M. Boyko, P.G. Lise. – Kyiv: Ukraine. 1995. – 565 p.
2. Borisjuk I.O. Reserves to increase the efficiency of the main funds of the enterprise [Electronic resource] / I.O. Borisjuk, I.I. Tkachenko // №3 – Regime of access to the resource: file:/// C:/Users/%D0%AF/Downloads/435–1694-1-PB.pdf
3. Gnatenko E.P. Economic analysis in the management of the enterprise / E.P. Gnatenko. // Economic analysis. – 2016. – P. 99–105.
4. Gnatenko E.P. Algorithm of analysis of basic means of production at the enterprise / E.P. Gnatenko // Economic analysis. – 2016. – Volume 26. – № 1. – P. 99–105.
5. Ivanyushko R.V. Basic directions of analysis of fixed assets / R.V. Ivanyushko, S.R. Romanov // International scientific-practical Internet conference "Accounting, taxation and control: theory and methodology". – 2019. – P. 240–242.
6. Lutsky E.V. Influence of revaluation of fixed assets on indicators of efficiency of use of fixed assets (on the basis of enterprises belonging to the sphere of management of the state concern "Ukroboronprom") / E.V. Lutsky. // Economic Bulletin of the Zaporozhye State Engineering Academy. – 2017. – P. 126–133.
7. Lyubiy I.I. Pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia osnovnykh vyrobnychnykh fondiv pidpryemstva [Electronic resource] / I.I. Lyubiy. – 2018. – Resource access mode: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/27374/1/%D0%9B%D1%8E%D0%B1%D0%B8%D0%B9.pdf>.
8. Mishura V.B. Evolution of the concept, classification and economic essence of fixed assets / V.B. Mishura, A.E. Spitsyn. // Scientific Bulletin of the DSEA. – 2017. – P. 148–154.
9. On approval of the Regulation (standard) of accounting 7 "Fixed assets" [Electronic resource] - Mode of access to the resource: <https://ips.ligazakon.net/document/REG4509>
10. Sharmanska V.M. Analiz zabezpechennosti pidpryemstva osnovnymi zasobami ta efektyvnosti iho vykorystannia [Analysis of enterprise security by basic means and efficiency of their use]. // Young scientist. – 2018. – P. 550–552.
11. http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_076.pdf

Рецензент: д.е.н., професор Л.Л. Калініченко, Харківський національний університет будівництва та архітектури, Харків, Україна.

Автор: БРЕДІХІН Володимир Миколайович
кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри економіки
Харківський національний університет будівництва та архітектури
E-mail – bredixinv@gmail.com
ID ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6063-5046>

Автор: ЯНЧЕНКО Наталя Вікторівна
кандидат економічних наук, доцент, доцент
кафедри економіки
Харківський національний університет будівництва
та архітектури
E-mail – yanchenko300076@gmail.com
ID ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8447-5123>

Автор: МОКРИЦЬКА Ірина Юріївна
студентка групи ЕП-60
Харківський національний університет будівництва
та архітектури
E-mail – ira1909zaqw@gmail.com

FIXED ASSETS AND EFFICIENCY OF THEIR USE

V. Bredikhin, N. Yanchenko, I. Mokrytska

Kharkiv National University of Construction and Architecture, Ukraine

The article considers the essence of fixed assets and their structure. Companies typically invest their funds in fixed assets in order to upgrade their composition and structure, obtain rent for their operation, use in normal production activities and expand the production of goods or services. Analysis of the use of fixed assets allows companies to determine the overall state of production capacity of the firm. Therefore, companies are interested in improving the efficiency of fixed assets, as they directly affect the production and economic activities and financial condition in general.

The economic efficiency of production exists at different levels and can be determined both at the international and sectoral level, as well as at the level of an individual enterprise, so the analysis was conducted and identified factors that affect them. The successful operation of fixed assets and production facilities depends on intensive and extensive factors to improve their use, so the indicators that characterize the security of the enterprise, the state and efficiency of fixed assets. Renewal of fixed assets is carried out in the form of their replacement by more perfect and efficient, reconstruction and modernization of individual groups and types and as a result it will increase the competitiveness of the enterprise, as well as the availability and use of more modern means of labor.

Theoretical aspects of efficient operation and directions of increase at different stages of the life cycle are analyzed. When managing one of the main conditions, to increase the efficiency of reproduction processes, it is necessary to pay attention to the optimal terms and conditions of operation of fixed assets (especially the active part) in accordance with their primary technological purpose. In this case, both the reduction and increase in the period of operation in different ways affects the efficiency of reproduction and use of tools.

In order to determine the state of fixed assets at the enterprise, an analysis algorithm was developed, which is of great importance because it can be used to investigate and draw conclusions about the state and efficiency of their use.

It was determined that the main sign of increasing the level of efficient use of fixed assets of the enterprise is the growth of production through technical, organizational and economic measures.

Keywords: fixed assets, indicators, efficiency, structure, objects, use, factors, analysis, assets.